

10. PÕHJAMAADE KAKSKEELSUSE KONVERENTS TARTU ÜLIKOO LIS

26.–28. oktoobrini 2009 toimus Tartu Ülikoolis 10. Põhjamaade kakskeelsuse konverents. Rahvusvahelise kokkusaamise põhiteemad olid mitmekeelsus ja identiteet, teise keele omandamine, mitmekeelne haridus ning keelepoliitika. 1976. aastal alguse saanud konverents toimus nii Tartu Ülikoolis kui ka Eestis esimest korda. Konverentsi korraldas ja viis läbi Tartu Ülikooli eesti keele kui võõrkeele osakond. Kahe päeva jooksul peeti 33 ettekannet ning kolm plenaarettekannet. Esinesid 12 riigi keeleteadlased.

Konverentsi sisulise töö juhatas plenaarettekandega „Paljukeelne kompetents, stiilid ja variatsioon” sisse Helsingi Ülikooli soome keele kui teise keele professor Jyrki Kalliokoski. Ta peatus mitmekeelsuse (sh paljukeelsuse), keeleomandamise ning keeleoskuse varieerumise probleemistikul. Ettekande esimeses osas võttis Jyrki Kalliokoski vaatluse alla valdkonna mõistestiku ning mõistetevaheliste seoste analüüsimise, ettekande teises pooles keskendus ta Euroopa keeleõppe raamdokumendi (CEF, 2001) paljukeelsuse lähte-kohtade analüüsimisele.

Konverentsi esimesel päeval peeti 15 ettekannet. Töö toimus paralleelselt kahes sektsioonis. Esimeses, hommikupoelses sektsioonis oli teemaks keele osa kodanikuühiskonnas ja koolis. Jens Normann Jørgensen (Kopenhaageni Ülikool) käsitles kodakondsuse saamisega ja kodanikuks olemisega seotud keeleoskuse problemaatikat Taani ühiskonna näitel. Patrick Studer (Berni Ülikool)

vaatles mitmekeelsuse kontseptualiseerimise erinevaid võimalusi, mis tulevad esile spontaansetes suhtlussituatsioonides. Irene Käosaare ja Tõnu Tenderi (Haridus- ja Teadusministeerium) ettekandes oli vaatluse all mitmekeelsete kooliõpilaste olukord Eesti koolides. Minna Suni (Jyväskylä Ülikool) ja Sirku Latomaa (Tampere Ülikool) teemaks oli mitmekeelsete õpilaste toimetulek Soome haridussüsteemis.

Paralleelsektsioonis oli samal ajal vaatluse all mitmekeelsus ja koodivahetus. Helsingi Ülikooli doktorant Marjo Savijärvi käsitles väikelaste esimese keele rolli nende teise keele omandamisel (vastavalt soome ja rootsi keel). Geda Paulsen ja Hanna Jokela (Åbo Akademi ja Turu Ülikool) vaatlusid 11-aastase kolmkeelse lapse keelelist käitumist. Maria Frick (Helsingi Ülikool) näitas Eestis elavatelt soomlastelt kogutud ainese põhjal, kuidas hinnangute andmisel toimuv koodivahetus lisab või pehmen dab afektiivsust. Sektsiooni viimases ettekandes oli teemaks eesti-inglise koodivahetus: Marja Vaba (Tallinna Ülikool) vaatlus mitmekeelse Tallinna Skype'i eestikeelsete töötajate koodivahetuse kontekste ja intensiivsust.

Päeva teises pooles olid taas vaatluse all keele omandamise ja õppijakeelega seotud probleemid. Esimese sektsiooni juhatas sisse Stockholmi Ülikooli professori Kenneth Hyldenstami ettekande, mis keskendus rootsi keele varakult omandanute ja seda teise keeleks võtjate tasemelt emakeelelähe-

dasele keeleoskusele. Elif Bamyaci (Konstanzi Ülikool) ja Roelien Bastiaanse (Groningeni Ülikool) ettekanne põhines eksperimentaaluuringutel, milles analüüsiti ajukahjustusega keelejuhtide ajatajulisi erinevusi, mida neil esineb türgi keelele omaste erinevate mineviku väljendamise viiside puhul. Lea Nieminen ja Minna Suni (Jyväskylä Ülikool) vaatlesid soome keele omandamist nii esimese kui ka teise keelena. Sektsiooni lõpetas Helsingi Ülikooli keelekeskuse uurijate Kari K. Pitkäneni, Tuula Lehtonen, Roy Siddalli ja Anu Virkkunen Fullenwideri ühisettekanne, milles käsitleti võõras keeles õppimise problemaatikat.

Paralleelsektsiooni teemadeks olid koodivahetus ja mitmekeelsus. Marit Helene Kløve (Bergeni Ülikool) võttis vaatluse alla inglise-norra koodivahetuse kirjalikes tekstides. Hanna Lantto (Helsingi Ülikool) uuris võrdlevalt baski keele valdajate erinevaid koodivahetusviise. Kaarina Mononen (Helsingi Ülikool) rääkis oma välitöömaterjalide põhjal Ingerimaa soomlaste eri põlvkondade suhtest soome keelega.

Konverentsi esimese tööpäeva lõpetas Tartu Ülikooli kultuurisemiootika professori Peeter Toropi plenaarettekannet „Kakskeelne suhtlus ja tõlkimine: semiootilised aspektid”. Selles laiendas ta tõlkeprotsessile iseloomulikke kahe keele vahelisi üleminekuid kitsalt lingvistiliselt avaramale kontekstile. Semiootilisest lähenemisest kantud loeng tõi sisse piiride, dialoogilisuse ja tõlkija kui kultuurilise metakeele tasemel töötava vahendaja probleemid.

Konverentsi teisel päeval peeti 21 ettekannet. Käsitletavate teemade kaupa võib ettekanded jagada viide rühma: Baltimaade mitmekeelsus võrdlevast perspektiivist, keelepoliitika ja mitmekeelne haridus, teise keele omandamine, diasporaauuringud ning klassitunnivestluste uurimine. Päev algas Peterburi Riikliku Ülikooli professori Tatjana Tšernigovskaja plenaarettekande-

ga „Teise keele omandamine: aju ja meel”, mille lähtekohtadeks olid kognitiivistika, neuroloogia, aju-uuringud ja geneetika. Esineja interpreteeris vastavat uuemat uurimisainest ning tõi esile keele omandamisega seotud probleeme.

Teise tööpäeva esimestes sektsioonides tegeleti Baltimaade keelesituatsiooni ja mitmekeelsuse ning teise keele omandamise uurimise küsimustega. Avaettekandes andis Anna Verschik (TLÜ) detailse ülevaate Baltimaade mitmekeelsuse, sotsiolingvistiliste situatsioonide ning erinevate kogukondade uurimisest Balti riikides taasiseseisvumise perioodil. Eesti keeleteadlastest oli selles sektsioonis esindatud veel Anastassia Zabrodskaja (TLÜ), kelle ettekanne käsitles mitmekeelseid keelemaastikke Eestis ilmuvate venekeelsete ajalehtede reklaamide, aga ka kaupluste, restoranide, pubide jm siltide põhjal. Vineta Poriņa (Läti Ülikool) ettekandes analüüsiti individuaalse kakskeelsuse arenguid Läti näitel. Meilutė Ramonienė (Vilniuse Ülikool) käsitles Leedu kolme suurema linna Vilniuse, Kaunase ning Klaipeda mitmekeelsuse uusi tendentse. Baltikumiteema lõpetas Laima Kalėdienė (Leedu Keele Instituut) ettekanne, milles võeti vaatluse alla Leedu keelepoliitika.

Paralleelsektsioonis arutleti samal ajal keele- ning hariduspoliitika teemadel. Udmurdi ja mari keele olukorda kirjeldas detailselt Konstantin Zamjatin (Helsingi Ülikool). Svetlana Jedõgarova (TÜ) teemaks oli udmurdi keele tõrjutud positsioon hariduselus. Konverentsi kaugeim külaline, Montclairi Ülikooli (USA) teadlane Rabia Redouane käsitles Marokos kõneldava tamazighti keele olukorda.

Pärastlõunaste sektsioonide põhiteemad olid teise keele omandamine soome- ja rootsikeelses keskkonnas, diasporaauuringud ning klassitunnivestlused. Teise keele omandamise uurimise sektsiooni esindasid Soome, Norra ja Rootsi keeleteadlased, kes võtsid vaat-

luse alla erinevas vanuses laste keeleomandamise soome- ja rootsikeelses keskkonnas (Cecilia Söderholm ja Seija Pekkala, Helsingi Ülikool) ning vene- norra (Elena Tkatchenko, Oslo Ülikool) ja rootsi-soome (Heidi Rontu, Helsingi Tehnoloogiaülikool) kakskeelsete laste morfoloogia omandamise. Sektsiooni viimases ettekandes käsitlesid Jyväskylä Ülikooli teadlased Lea Nieminen ning Ritva Takkinen sõnade, märkide ja paralingvistilise väljenduse osa muinas- juttude jutustamisel eriomases sihtrüh- mas: kakskeelsete, soome keelt ja soome viipekeelt valdavate laste rühmas.

Diasporaa teemadel esinesid konve- rentsil Harry Lönnroth ja Shahzaman Haque (Tampere Ülikool), Memet Aktürk Drake (Stockholmi Ülikool) ning Maarika Teral ja Mari Allik (TÜ). Ettekannetes käsitleti nii põlis- kui ka hilistekkeliste vähemuskeelte olu- korda Põhjamaades. H. Lönnroth andis ülevaate rootsi keelesaarte ajaloost, arengust ning keelesituatsioonist täna- päeval. S. Haque ja M. Aktürk Drake vaatlesid hilistekkeliste, erinevaid sot- siolingvistilist olukorda esindavate kee- lekogukondade probleeme, keele säili- tamist ning keelevahetust ja identitee-

diküsimusi erinevate Euroopa riikide näitel. M. Terali ja M. Alliku ettekanne käsitles Rootsi ja Taani eestlaste keele- ja identiteediküsimusi. Pärtel Lippuse (TÜ), Leelo Keevalliku (Uppsala Üli- kool) ning Karl Pajusalu (TÜ) ühissete- kandes võeti vaatluse alla 2. ja 3. välte tajumine rootsieestlastel.

Konverentsi lõpetasid klassitunni- vestlusi käsitlevad kaks ettekannet, kus mõlemad esinejad peatusid vestlus- strateegiatel ning teise keele oman- damise küsimustel. Natalia Zagura (TÜ) vaatles eesti keskkoolilõpetajate ingliskeelses suhtluses kompenseeri- vaid kommunikatsioonistrateegiaid. Ewa Donesch-Jezo (Krakówi Ülikool) käsitles täiskasvanud inglise keele õppijate näi- tel modaalverbide omandamise üksik- asju.

Järgmine, 11. Põhjamaade kakskeel- suse konverents toimub 14.–16. juunini 2012 Kopenhaageni Ülikoolis. Konve- rentsia peateema on kakskeelsus ja glo- baliseerumine.

MADIS ARUKASK,
KRISTIINA PRAAKLI

EESTI JA VENEMAA XX SAJANDIL: KULTUURIDE DIALOOG

Selleteemalise 10.–12. detsembrini 2009 Tartus toimunud rahvusvahelise seminari organiseeris Tartu Ülikooli vene kirjanduse kateeder ja see toimus teadusprojekti „Vene kirjanduse ret- septsioon Eestis XX sajandil: tõlgendus ja tõlkepoetika” raames. Enamik ette- kandeid käsitles retseptsiooni teemat. Seminaril osalesid eesti, saksa, leedu ja vene kirjandusteadlased.

10. detsembril toimus seminari raa- mes kohtumine tuntud vene nüüdiskir- janiku Andrei Dmitrijeviga.

Teadusseminar algas 11. detsembril Sergei Issakovi ja Tatjana Šori raama- tu „Vene impeeriumi valitsejad Eesti- maal” (Tallinn, 2009) esitlusega. Raa- matusse on esimest korda kokku kogu- tud ajaloolised andmed Vene keisri- perekonna liikmete viibimise kohta Eesti- ja Liivimaal. Selle töö eest mää- rati autoritele Puškini auhind, mille andis kätte Vene Föderatsiooni suur- saadik Nikolai Uspenski.

Seminari avaettekande „Vene ajalugu ja kultuur Jaan Krossi romaanis „Keis-

ri hull”” pidas Ljubov Kisseljova (Tartu Ülikool). Vene ajaloo teema on romaanis tihedalt läbi põimunud romaani keskse teemaga – eestlaste saatusega võõra ikke all. Esineja rõhutas, et esmajoones huvitab kirjanikku see, kuidas rõhutatud ja harimata rahvast sünnib rahvus. Kõrvutades „keisri hullu” prototüüpi Timotheus Eberhard von Bocki (1786–1836) ja tema keiser Aleksander I-le saadetud tegelikku kirja romaani tegelase Timo ja tema memorandumi tekstiga, jõudis esineja järeldusele, et romaani memorandum on Kross loonud ajaloolise romaani žanrireegleid silmas pidades. Vene impeeriumi on „Keisri hullus” kujutatud despootliku riigina. Just sellepärast ei ole Krossi romaanis mingit vahet Aleksandri- ja Nikolai-aegsel Venemaal. Mõlema sümboliks on sandarmid ja muud politseiriigi atribuudid. Kuigi Krossi romaanis ei ole otseseid allusioone kaasajaga, arvas esineja, et Venemaa selline kujutamine oli paljuski seotud 1970. aastate nõukogude reaalsusega (dissidentide jälitamine, sunnitud või vabatahtliku põgenemise problemaatika, õhuke piir lojaalsuse ja pealekaebamise vahel jms). Romaani alltekst osundab sisemise vastupanu mõttekusele, annab lootust pääseda välja poliitilisest ummikust (vt ka L. Kisseljova artiklit Keele ja Kirjanduse käesolevas numbris lk 321–330).

Timur Guzairov (TÜ) kõneles oma ettekandes Jaan Krossi teisest teostest („Puškini tekst J. Krossi novellis „Michelsoni immatrikuleerimine”). Esineja kommenteeris novelli lõppu paigutatud autori märkusi. Kross kõneleb neis Puškini „Pugatšovi mässu ajaloost” ja tsiteerib vene poeedi kirja krahv Karl Tollile, kindral Michelsoni sõbrale. See andmestik formeerib T. Guzairovi arvates „Puškini koodi”, mis aitab mõtestada novelli süžeed ja problemaatikat. Ettekandes rõhutati, et üks novelli keskseid stseene – Michelsoni kohtumine Jemeljan Pugatšoviga – on üles ehitatud ideoloogilisele seosele

Puškini „Kapteni tütrega”. Puškini tekst polnud Krossi jaoks mitte ainult informatsiooni allikas, vaid ka autoriteetne prisma, mille kaudu hinnatakse ajaloofakti ja kirjanduslikku tegelast.

Tatjana Stepaništševa (TÜ) ettekandes „Vene impeeriumi läänepoolsed ääremaad P. A. Vjazemski luules” oli vaatluse all vene kirjaniku, memuaristi ja poliitiku käsitus impeeriumi läänepoolsetest aladest, nii nagu need kajastuvad tema luules ja samuti kirjades, märkmetes, memuaarides. Vjazemski käis korduvalt Tallinnas ja teistes Eesti linnades.

Ajaloolase Tõnu Tannbergi (TÜ) ettekanne „Eestlased Vene armees impeeriumi lõpuperioodil (1900–1917)” oli koostatud arhiivimaterjalide põhjal. Esineja rõhutas, et junkrukoolide loomine 1860. ja 1870. aastatel andis impulsi eesti ohvitserkonna formeerumiseks, sest sõjaväelase karjäär oli eestlaste jaoks omamoodi sotsiaalseks tõusuvõimaluseks. XX sajandi algul oli juba üsna palju eesti rahvusest ohvitsere ja nende karjäärile aitas kaasa Esimene maailmasõda. Selle protsessi järelmina käsitles T. Tannberg Eesti diviisi, mida juhatas Johann Laidoner.

Lea Pildi ja Kristel Toomeli (mõlemad TÜ) ühissetekandes „A. H. Tammsaare essee Dostojevskist tema 1910.–1920. aastate publitsistika kontekstis” kõneldi sellest, kuidas Tammsaare käsitles Dostojevski loomingut. Dostojevski romaanide kontseptuaalseks keskmeks peab kirjanik ideed isiksusest, kes personifitseerub jumalinimese või uue inimesena, mida trakteeritakse kui ennustust Nietzsche üliinimese saabumisest. Dostojevski tegelaste selline tõlgendamine pärineb D. Merežkovski töödest, eriti tema monograafiast „Lev Tolstoi ja Dostojevski”, millele Tammsaare viitab. Tammsaare kavatsus tõlkida Dostojevski „Kurjad vaimud” ja eessõna kirjutamine tulevasele tõlkele annavad tunnistust sellest, et ta käsitles seda teost aktuaalse tekstina,

mis hoiatab massikultuuris peituvate ahvatluste ja ohtude eest, mille hulka Tammsaare ei lugenud mitte ainult kino, ajakirjandust, epigoonlikku kirjavara, vaid ka kiriku- ja usuelu.

Rein Veidemann (Tallinna Ülikool) keskendus ettekandes „Eesti-vene kultuurisuhtluse kurioosum: Hans Leberechti jutustus „Valgus Koordis” 1948–1949” ühele kirjanduselu või pigem -poliitika valdkonna kurioosumile. Leberechti jutustus on kirjutatud vene keeles ja tõlgiti eesti keelde pärast seda, kui teos oli saanud Stalini preemia.

Seminari teise päeva avas Pavel Lavrinetsi (Vilniuse Ülikool) ettekanne „Kirjaniku staatus kultuuride dialoogis: Aleksis Ranniti juhtum”. Aleksis Ranniti (Alekssei Dolgoševi) kirjanduslikku teed käsitles esineja näitena erinevatest võimalustest kultuuride dialoogiruumis, rahvuskirjanduste teeristil. Plagiaadiga seotud skandaalid sulgesid Dolgoševile tee vene väljaannetesse. Oma eripärast kohta eesti kirjanduses aitasid Rannitil võita leedu tema luules ja leedu luule tõlkimine. Tänu sellele ja samuti tänu vene pagulaskirjanike positiivsetele hinnangutele hakati Rannitit Leedus käsitlema leedu kultuuri tõelise sõbra ja suure luuletajana, kes tutvustab leedu kirjandust eesti keeles.

Tatjana Misnikevitši (Peterburi, Vene Kirjanduse Instituut) ettekanne „„Ma teadsin, kuidas armastas ta Toilat...”: kommentaare Igor Severjanini mälestustele Fjodor Sologubist” oli pühendatud Eesti teemale Igor Severjanini ja Fjodor Sologubi luules ja samuti Severjanini memuaarsetele kirjutistele Sologubist (need on peamine allikas, mis kinnitavad viimase Eestis viibimist). Arhiivmaterjalidele toetudes kommenteeris T. Misnikevitš vastavaid kirjutisi: täpsustas, kus nimelt ja millal viibisid Sologub ja tema abikaasa Anastassia Tšebotarevskaja Eestis, kuidas õnnestus neil maja hankimine Narva-Jõesuus ja plaan sõita Eestisse pärast

Venemaal toimunud oktoobripöoret.

Doktorant Fjodor Vinokurov (TÜ) käsitles oma ettekandes „Jevgeni Zamjatini romaani „Meie” tõlge eesti keelde” reaalse edasiandmise probleeme tõlkes. Illustratsiooniks oli ta valinud sotsiaalpoliitilised reaalsed. Zamjatini romaan on antiutoopia, teose tekstis kasutatud sotsiaalpoliitilistel reaalidel ei ole denotaati väljaspool kunstilist teksti – seetõttu on neid ka eriti raske tõlkida. Maiga Variku tõlge tõestab, et ühe või teise tõlkevaliku õnnestumine sõltub selle sobimisest teose üldisesse kujundisüsteemi.

Konstantin Polivanovi (Moskva Kõrgem Majanduskool) ettekanne „Vene kirjandus ja kriitika Tallinna venekeelse ajakirjanduse veergudel” oli pühendatud ajakirjades Tallinn ja Vikerkaar aastatel 1986–1991 avaldatule. Sel ajal hakkasid kaduma senised keelatud teemad: oli võimalik kirjutada Stalini režiimi kuritegudest, Nõukogude Liidust emigreerumise ajaloost, 1939. aasta Molotovi-Ribbentropi paktist, dissidentide liikumisest, nõukogude pörandalusest kultuurist jms. Ajakirjade veergudel ilmusid teosed, mida varem polnud võimalik avaldada: mälestused nõukogude vangilaagritest, Solženitsõni teosed jms. Eesti venekeelsetes ajakirjades hakkasid ilmuma nende vene kirjanike teosed, kes olid elanud Eesti Vabariigis, materjalid eestlaste küüditamise kohta, Vene vangilaagrites hukkunud (Heiti Talvik) või pagulusse suundunud eesti luuletajate (Henrik Visnapuu) tõlked, dokumendid Eesti Vabariigi ajaloole kohta.

Annelore Engel-Braunschmidt (Kieli Ülikool) analüüsis oma ettekandes „Kultuuride dialoog luules: Jegor von Sivers ja tema krestomaatia „Deutsche Dichter in Russland” (1855)” seda seni uurimustes kasutamata väljaannet. Teose sissejuhatuses annab Jegor von Sivers laiaulatusliku pildi saksa kultuurist Vene impeeriumis XIX sajandi esimesel poolel ja selle kohast üldises

kultuuriprotsessis. Eriti rõhutab Sivers saksa kultuuri tähendust Balti kubermangudes ja selle mõju Venemaale.

Oleg Lekmanovi (Moskva Riiklik Humanitaarülikool/Moskva Riiklik Pedagoogiline Instituut) ja Roman Leibovi (TÜ) ühisettekande „Vene luuletused Tartust XX sajandi teisel poolel, XXI sajandi algul” esimeses osas kõneldi kõige erinevamate autorite (Jossif Brodskist Jerbol Žumagulovini) tekstidest, milles esineb toponüüm *Tartu*. Oleg Lekmanov rõhutab, et XX sajandi teise poole poeetide jaoks oli Tartu sümboliks ülikool ja ülikooli sümboliks Juri Lotmani koolkond. Ettekande teises osas, mille oli ette valmistanud Roman Leibov, uuriti seda, kuidas on kasutatud lekseemi *Tartu* vene riimisüsteemis. Ta oli uurinud Tartu nimega seotud peamisi riimipesasid Jossif Brodski jt luules (nt ka Ilja Fonjakovi palindroom „Тапы дорог как город утраг”).

Jelena Nõmme (TÜ Narva kolledž) ettekandes vaadeldi külaliste vastuvõtmise etiketti tänapäeva eesti ja vene kultuuris. Uurimus põhines küsitlusandmetel, samuti eesti ja vene autorite etiketialastel trükistel.

Andrei Nemzeri (Moskva Kõrgem Majanduskool) ettekanne käsitles eestivene süžee transformeerumist David Samoilovi luules. Luuletuses „Talve nimed” („Названия зим”) tähistab nime tamata, kuid äratuntav Tallinn armastuse ja õnne asukohta. Sama motiiv kõlab veel mitmes tema luuletuses, milles idüllilist Eestit vastandatakse „tormisele” Venemaale. Kolimine Pärnusse tähendab aga ühtlasi igatsust kodumaa järele, õnnistatud mereäärne maa muutub luuletaja loomingus nüüd surma kuningriigiks („Ei näe ma enam Krasnogorski metsi...” – „Не увижу уже Красногорских лесов...”; „Ja ükskord öösel...” – „И вот однажды ночью...”; „Pärnu koidik” – „Рассвет в Пярну” jt).

Teadusseminar lõppes diskussiooniga, mis näitas, et töö projekti juures on alles algamas ja selgunud pole kaugeltki kõik töösuunad. 2010. aastal peaks ilmuma seminarimaterjalide kogumik.

TATJANA STEPANIŠTŠEVA

Venekeelsest käsikirjast tõlkinud
MALL JÕGI

KREUTZWALDI PÄEVAD 2009

17.–18. detsembril 2009 toimus Eesti Kirjandusmuuseumis 53. Kreutzwaldi päevade teaduslik konverents. Et 2009. aasta oli rahvusvaheline astronoomia aasta, pühendati seekordne konverents universumile ja taevakehadele. Konverentsi juhatas sisse muuseumi direktor Janika Kronberg, kes rääkis Kirjandusmuuseumi 2009. aasta tegevusest ja tulemustest. Kronbergi sõnul oli mitmesuguste tähtpäevade tõttu pidulik aasta: aprilli keskel tähistas Arhiivraamatukogu 100. sünnipäeva, Eesti Kultuurilooline Arhiiv sai 80. Kronberg andis ülevaate materjalide laekumistest, konverentsidest, ilmunud ja ilmuvatest

raamatutest, andmebaaside arendamisest ning suurematest projektidest.

Tartu Observatooriumi direktor Laurits Leedjärv viis kuulajad põnevale rännakule universumi avarustesse, tutvustades astronoomide viimaseid avastusi universumi koostisest ja ajaloost. Universumi põhilised koostisosad on salapärane tume energia, mis toimib gravitatsioonile vastupidiselt, universumit paisutades, ja tume aine, mille täpset koostist ega füüsikalist olemust pole suudetud kindlaks teha. Leedjärv märkis, et ka eesti astronoomid eesotsas Jaan Einastoga on selle aine uurimisse oma panuse andnud.

Tähed koosnevad vesinikust ja heeliumist, planeetide puhul aga on esindatud kõik Mendelejevi tabeli elemendid. Lähemalt kõneleski Leedjärvi tähtedest, neis toimuvatest termotuumareaktsioonidest, tähtede elutsüklist, põlvkondadest ja Päikesest.

Jaani Kaplinski mõtiskles oma ettekandes selle üle, milline koht on tema elus olnud kahel kultuuril, täppis- ja humanitaarteadustel. Ta meenutas esimesi kokkupuuteid loodusteadustega ja huvi tekkimist nende vastu, aga ka seda, kuidas ta avastas enda jaoks kirjanduse. Ometi hakkas Kaplinski ülikoolis tegelema hoopis keeleteadusega, mida ta nimetas teatavaks kompromissiks, katseks kahte kultuuri ühendada. Ta on töötanud Tallinna Botaanikaaias, mis osutus vaimsalt rikastavaks keskkonnaks. Kaplinski lõpetas ettekande pessimistliku visiooniga ennasthävita vast inimkonnast.

Andrus Org käsitles düstoopiat kui üht ulmekirjanduse alazhanri. Iseloomulike joontena tõi Org esile, et düstoopia kannab tugevat ideoloogilist pitsert ja loob hoiataval eesmärgil läbinisti negatiivseid tulevikuväljavaateid. Seejärel loetles ta eesti kirjanduse düstoopiaid, keskendudes Meelis Friedenthali romaani „Kuldne aeg” (2005) analüüsile. Oru määratluse kohaselt on tegemist katastroofiulmaga: autor kujutab katastroofijärgset tehislikku tsivilisatsiooni, kus masinad võimutsevad inimeste üle ja kus valitseb pidev hirmutunne. Org osutas, et teost võib lugeda ka tänapäeva maailma allegooriana, ning tõi lõpetuseks välja paralleelid „Kuldse aja” ja Aldous Huxley romaani „Hea uus ilm” (1932) vahel.

Janika Kronberg vaatas tagasi Vallo Kepi filmi „Henrik Visnapuu üheteistkümnes kiri. Lugu Poeedi viimasest kümnest eluaastast 1941–1951” sünnile. Ta kõneles Visnapuu põgenemistekonnast, luuletaja elust Saksamaa ja Austria laagrites ning tema kirjanduskultuurilisest tegevusest võõrsil, pea-

miselt Ülemaailmse Eesti Kirjanduse Seltsi asutamise loost.

Marin Laak tegi kokkuvõtte veebi-projekti „Kreutzwaldi sajand” ühest etapist. Ta arutles kirjandusloo kirjutamise üle digitaalses keskkonnas ehk digitaalse historiograafia üle, seostades selle võimalused kirjandusloo kirjutamisel Walter Benjamini „Ajaloofilosofilistes teesides” esitatud väidetega. „Kreutzwaldi sajandi” keskseks ideeks on digitaalsete vahendite kaudu „algpildi” loomine kirjandusloost, mis võiks olla hilisemate tõlgenduste aluseks. Nn algühikute ehk kultuuri makroelementidena nimetas Laak autori biograafiat, tema teoseid või tekste, isikute ja tekstide suhteid, fotosid autorist ja raamatute kujundusi. Laak valgustas ka valikupõhimõtet: projekt hõlmab 125 välis- ja 125 eesti autorit, keda on mainitud ka senistes kirjanduslugudes, umbes 540 sündmust aastatest 1800–1918, Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist pärit terviklikke fotokollektsioone ning 185 teose esmatrükke. Ettekande lõpus meenutas Laak, et projekt sai alguse 2003. aastal näitusest „Kreutzwaldi sajand. Kalevipoeg”, ning tutvustas projekti raames valminud Eesti kultuuriloolist veebi, mis asub aadressil <http://kreutzwald.kirmus.ee>.

Õnne Kepp vaatles tähekujundi avaldumist eesti luules. Ta sidus selle *identiteedi* mõistega, määratledes identiteeti dünaamilise, tulevikku suunatud protsessina, mis on lahutamatu seotud ruumitunnetusega. Kepi väitel domineerib ärkamisaeagses luules teiste loodusatribuutidega võrreldes taevaletus. Kõige mitmekülgsemaks ja kõige rikkalikuma semantikaga kujundiks oli tol perioodil Kepi arvates täht, mis tõusis esile Ado Reinvaldi 1870. aastate lüürikas, kus võib eristada tähekujundi nelja tähendust: jumal, õnn, inimvaim või uus vaimsus ning emotsioonide väljendus. Järgnevad autorid – Anna Haava, Karl Eduard Sööt, Jakob Liiv ja Jakob Tamm – jätkasid ja kin-

nistasid seda jaotust. Traditsiooni täiendas ja muutis Juhan Liiv, kes kasutas tähekujundit uutes tähendus-tes: inimese elutee, isamaa ja rahva tähistajana. Hilisematest luuletajatest leidub tähekujundit peamiselt Marie Heibergi loomingus, kuid enamasti ideaalabstraktsioonina, mis eelnevale uusi tähendusnänsse ei lisanud.

Esimese päeva lõpetas Jaak Tomberg, kes kõneles kirjanduslike mõtte- rännakute potentsiaalset viia lugeja kokku võõra ja tundmatuga. Teaduslik fantastika muudab Tombergi sõnul tegelikkusest väljapoole suunatud mõel- dise sõnasõnaliseks, materiaalseks, mida aga piirab igasugusele represen- tatsioonile omane paratamatu tuttav- likkus. Üks küsimustest, mille Tom- berg tõstatas, oligi võõra kujutamise võimalikkus kirjanduses. Kirjandusel on Tombergi hinnangul võime põlistada või õõnestada kehtivat keelelis-ideolo- ogilist tegelikkust ja viimane saab kir- janduse ülesandena toimuda üksnes tõelise võõra kohalolu kaudu. Ent võõ- ras võib asuda ka põlistamise teenis- tusse ja sel juhul pole Tombergi arvates tegemist tõelise võõraga. Tõelist võõ- rast olevat teaduslikust fantastikast keeruline leida, ühe näitena tõi Tom- berg Stanisław Lemi „Solarise”. Seda romaani võib esineja meelest pidada peaaegu metafüüsiliseks traktaadiks kontakti võimalikkusest võõraga: seal on võõra võõrust suudetud alal hoida ja seetõttu on sellel igavikuline kvaliteet.

Rahvaluule päeva avanud Ene Ergma sõnavõtt („Tähtedest kosmoseni”) kes- kendus nii kunsti võrdlusele galaktika- tega kui ka universumi ja tähtede tek- kimise ülevaatlilikule tutvustusele. Kuu- lajatele esitati tabelite ja piltidega varustatult igavene kosmiline eluring. Jaan Einasto („Tänapäeva astronoo- mia”) meenutas kuulajatele paljude näidete varal, kuid võrd on viimaste sajandite jooksul muutunud arusaam universumi vanusest ja ülesehitusest,

piiratusest ja piiramatuses, paisumi- sest ja kahanemisest. Esineja kõneles tumeainest ja tumedast energiast, mis on XXI sajandi olulisimad uurimistee- mad. Samuti on tänapäeval üks põhiku- simusi, millest maailm loodi.

Kaks esinejat rääkisid astronoomia langemisest müstikute ja pseudotead- laste huviobjektiks. „Nibiru” (ühtlasi ka Jaak Jaaniste ettekande pealkiri) on hüpoteetiline tulnukatega asustatud planeet, mida usutakse pörkuvat maa- ga 2012. aastal. 1983. aastast pärinev pressiteade on maailmas kujunenud populaarseks müügiartiklikiks. Sellel teemal on peetud diskussioone, kirjutat- tud raamatuid ja loodud arvutimänge. J. Jaaniste soovitas kooliprogrammi praegusest enam täiendada astronoo- miaga. Aado Lintropi („Orioni kingitus ja teised taevased tähed Roerichite maailmapildis”) huviorbiidis olid vene maadeuurijad perekond Roerichid, kes löid põneva müüdi nn algainet mooriu- mi sisaldavast kosmilisest imekivist, mida nende perekonnal oli au hoida. Müüdi usutavusele ja Euroopas levita- misele aitas kaasa Roerichite selletee- maline kirjavahetus ja maalid.

Mall Hiimäe („„Palmse taevas” maa pealt vaadatuna”) analüüsis Jakob Hurda korrespondendi Johann Sõsteri kogutud rahvaastronoomiat, mille too oli kirja pannud oma tädilt Ann Meika- rilt. Esineja juhtis tähelepanu A. Meika- ri heale taevatundmisele, ütlemistele ja jutuvarale ning tähenedele, oletades, et nii mõndagi on esitatud noorele sugu- lasele õpetusena. Enn ja Tiiu Ernitsa ettekande („Vadja rahvaastronoomiast 20. sajandil”) esitas kuulajatele Enn Ernits. Ettekande koostajatel tuli nen- tida, et väikerahvaste täheteadmisi on vähe üles märgitud, vadja täheteadmi- sed tuginesid E. ja T. Ernitsa kogutud ja uuritud vadja sõnavarale ja kommetele. E. Ernits tutvustas slaidide abil pla- neetide ja nähtuste vadjakeelseid nime- tusi, mida täiendasid kalendrikombed ja rahvausundilised teated.

Juri Berezkin („Can we know something about European Mesolithic cosmonymy?") alustas päeva teist poolt. Esineja tutvustas illustreerivate kaartslaidide toel eri rahvaste kosmonüüme ehk taevakehanimesid. Tema kasutatavas elektroonilises kataloogis on umbes 45 000 teksti, mille abil on võimalik määrata mitmete kosmonüümide levikuuala. Amar Annus mainis oma ettekandes („Horoskoobi kui brändi ajaloolisest tekkimisest või kujunemisest"), et varane astroloogia oli kasutusel juba assüüria-babüloonia perioodi Mesopotaamias. Sellest ajast on säilinud ennustusteseeria 70 savitahvli näol. Tõlgendati mitmesuguseid taevanähtusi, mis pidid avaldama mõju riigi käekäigule ja olid seetõttu õukonnaelus oluliseks aineseks. Pärast Pärsia kuninga Kyros II Babüloonia vallutamist astroloogide staatus muutus ja hakati ennustama rikastele üksikisikutele. Babülooniast pärinevate esimeste isikuhoroskoopide tekstidest (V saj eKr) on näha, et žanr on arenevas järgus. Populaarsust võitev ennustusliik imporditi edasi Väike-Aasiasse, Egiptusesse, Kreekasse ning on populaarne tänapäevalgi.

Peeter Espak („Kosmose loomise/tekkimise müüdid kui elutunnetuse peamine alus Lähis-Ida rahvaste juures") tutvustas sumeri maailmaloomismüüte. Esineja selgitas müütide taustal maailma ülesehituse Mesopotaamia skeemi. Urmas Sutropi ettekanne („Põhjajanael ja Linnutee") haakus hästi Berezkini kosmonüümitemaatikaga, andes ülevaate eri keelte Linnutee nimedest. Lisaks teekujutelmale (*Linnutee, Piimatee, Orjatee* jt) on tähekogumit nähtud jõe või vööna: nt *Taevane Jõgi* Hiinas ja Jaapanis, *Tähevöö* Soomes. Samuti on Lähis-Idas levinud ölemotiiv. U. Sutropi sõnul ei saa neid andmeid käsitleda veel uurimistöona, vaid tulevase uurimuse sissejuhatusena.

Mare Kõiva („Kuufaasid ja päike 20. sajandi ravimisstrateegiates") tutvus-

tas kuulajatele ERA-s leiduvate uskumusnarratiivide korpust, mis sisaldab üle 8200 teksti astraaluskumusi, mininarratiive, uskumusteateid jne. Valdav osa meditsiinilaseid teateid käsitleb kasvajaid ja soolatüükaid, hästi on säilinud sümboolsed ravirituaalid, nt kuuvalgel pesemine, Kuule haiguse ülekandmine. Tugevalt on ajas vähenenud veterinaariat puudutavad teated. XX sajandi kokkuvõtteks võis esineja nentida, et lisandunud on uusi nähtusi, teisalt on osa teateid ahenenud (nt saagiended, abielu), vähe on lisandunud ravivõtteid, seda ka arstiabi parema järje tõttu.

Andres Kuperjanov tegi oma ettekandes („Paarist astronoomilisest argiskumusest") tähelepanekuid, millist mõju avaldavad taevakehadega seotud uskumused. Näiteks on levinud arvamus, et Suures Vankris on seitse tähte, tegelikult on võimalik näha ka kaheksandat. Eestlastel Sõelaks nimetatud Plejaadide täheparves on samuti rohkem tähti kui arvatud. Juba 4000 aastat tagasi jagati tähed sodiaagis kahe teistkümneks tähtkujuks, kuid samahästi võiks neid olla rohkem. Kuperjanov arvab, et Kaalude tähtkuju on suhteliselt uus ja sündis tõlkepraagi tulemusena. Ajaloolistel põhjustel on see nimi jäänud püsima, kuid oma koha on pidanud loovutama Maokandja.

Kreutzwaldi päevade lõpuosas võttis Eesti teadlaste töö innustuseks sõna Ülo Tedre. Mare Kõiva tutvustas eesti keeles ilmunud Dan Ben-Amose artiklilogumikku „Kommunikatsioon ja folkloor" (Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus ja MTÜ Eesti Folkloori Instituut, 2009). Lisaks esitlesid Ingrid Rüütel ja Angela Arraste vastvalminud „Kihnu tantsulugude" heliantoloogiat.

MAARJA HOLLO,
INGE ANNOM, AVE TUPITS

LÜHIKROONIKA

- 1. aprillil Tartus peetud Akadeemilise Rahvaluule Seltsi ettekandekoosolekul esines TÜ korealasest doktorant Jinseok Seo ettekandega „Olemise paratamatu kurbus (*han*) korea rahvalaulus, kõrvutatuna vaeva teemaga regilaulus”. Loengut illustreerisid laulunäited.

- 9.–10. aprillini toimus Tartus seitsmes rahvusvaheline meditsiiniantropoloogia konverents „Medica”. Lähema vaatluse all oli teema „Inimene *versus* looduslik – võimusuhted”. Inimeste tervist ja haigusi käsitlevate ettekannetega esinesid Rootsi, Soome, Belgia, Portugali, Venemaa, Saksamaa, Jaapani ja Eesti erinevate erialade teadlased. Konverentsi peaesinejad olid Lars-Christher Hydén (Linköpingi Ülikool), Taina Kinnunen (Oulu Ülikool) ja Mare Kõiva (EKM).

- 14.–16. aprillini korraldas Eesti Rahva Muuseum Tartus rahvusvahelise konverentsi „Kultuurimuutused digiajastul”. Konverentsil osalesid kultuurimuutusi erinevates distsipliinides uurivad mäluasutuste töötajad (nii muuseumidest, raamatukogudest kui ka arhiividest), tegevkunstnikud, teadlased. Teemad olid jaotatud kolme rühma: üksikisiku roll kultuuri muutmises, kultuurimälu ja mäluasutused ning kunstikeel (digitaalne kirjandus ja kunst). Esinejaid olid paljudest maailma riikidest, nagu Soome, Rootsi, Taani, Läti, Poola, Austria, Prantsusmaa, Itaalia, Inglismaa, Türgi, USA, India, Hiina, loomulikult ka Eesti teadlased.

- 16. aprillil toimus Eduard Vilde Muuseumi ja Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi korraldusel konverents „Kirjanik kohvriga”. Eesti reisikirjandusest ja reisidest inspireeritud kirjandusest kõnelesid Anneli Kõvamees, Mare Mürsepp, Rutt Hinrikus, Kairi Toomet, Janika Kronberg,

Toomas Haug, Kadri Tüür, Ants Juske, Matthias Jost ja Kätlin Kaldmaa.

- 16. aprillil peetud Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse seminaril esines Ulrike Plath ettekandega „Taimed kirjanduses, aias ja supipotis: hetkepilt Balti toidukultuuri uurimisest”.

- 17. aprillil korraldasid Tartu Ülikooli teatriteaduse õppetool ja Eesti Teatriuurijate Ühendus TÜ ajaloo muuseumis Vanemuise teatri 140. aastapäeva tähistava konverentsi „Rahvusliku teatri algus. Eesti teater kuni 1906”. Esinejate seas olid Jaak Rähesoo, Tiina Kirss, Liina Lukas ja Piret Kruuspere.

- 20. aprillil toimus Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis kolmas BaltHer-Neti diasporaa uurimise võimalusi tutvustav noorteseminar. Kaug-Ida eestlaste uurimisest rääkis Ivo Paulus, Kanada eestlaste kultuuripärandist Piret Noorhani. Tutvustati ka EKM-i väliseesti kogusid.

- 21. aprillil toimus Väike-Maarjas F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev, mille korraldasid Haridus- ja Teadusministeerium, Emakeele Selts ja Väike-Maarja vallavalitsus. Avasõnad lausus Jüri Valge. Seekordne keeleauhinna laureaat oli Ain Kaalep. Kuulati tema ettekande videosalvestust, kus ta rääkis Wiedemanni panusest eesti keele säilimisse ja arenemisse, samuti Johannes Voldemar Veskest, Johannes Aavikust ja keeleuendusest. Siiri Randmaa kõneles Ain Kaalepi sõnaloomest ja tõlkimisest, Mati Hindi ettekande teema oli „Wiedemanni keeleauhinna peegeldub Eesti ühiskond ja vaimuelu”. M. Hint istutas keeletamikusse ka tänavuse laureaadi Ain Kaalepi puu.

- 21.–22. aprillini korraldasid Eesti Rahva Muuseum ja Eesti Kirjandusmuuseum traditsioonilise noorte etnoloogide ja folkloristide konverentsi

„Noorte hääled”. Konverentsil esinesid Eesti ülikoolide ja teiste uurimisasutuste (Tartu Ülikooli, Tallinna Ülikooli, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Eesti Rahvaluule Arhiivi), samuti India, Läti ja Sloveenia noored uurijad. Ettekannetes käsitleti kaasaja folkloori küsimusi, soome-ugri rahvaste uurimisega seonduvat, noortekultuuri, identiteeti ja religiooni, uute kultuurinähtuste analüüsi Eestis.

- 22.–23. aprillini toimus Eesti Rakenduslingvistika Ühingu, Eesti Keele Instituudi ja Tallinna Ülikooli korraldatud rakenduslingvistika konverents „Kommunikatsiooni moodused ja keeled”. Konverentsi keskmes olid tekstiruumi suurte muudatuste ajal valitud keelesuhtluse kanalid ja neile omaste tekstide erijooned, arutleti ka muude suhtlusviiside ja -kanalite ülesh multimodaalset suhtlust puudutavatel teemadel. Töö oli järgmistes sektiioonides: „Keel ja maailmapilt”, „Uusmeedia ja kirjasuhtlus”, „Suuline suhtlus”, „Keeletehnoloogia ja keelevara”, „Keelte omandamine ja õpetamine”, „Emakeele peegeldus”, samuti lapsekeele ja sotsiolingvistika tööpajas. Ple-naaretttekandega esinesid Marilyn Vihman (Yorki Ülikool, Inglismaa) ja Minna-Riitta Luukka (Jyväskylä Ülikool).

- 24. aprillil tähistati Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis Andres Ehini 70. sünnipäeva konverentsiga „Mõõkhambuline minateadvus”. Esinejad Arne Merilai, Mart Velsker, Aare Pilv, Patrick Cotter, Taimi Paves, Vilve Asmer, Peet Lepik, Valdur Mikita, Erkki Luuk, Krista Ojasaar, Tuuli Kaalep ja Märten Rattasepp analüüsisid kirjaniku luule

meetodit, kujundikeelt ja läbivaid motiive.

- 29. aprillil toimunud Tallinna Ülikoolis Emakeele Seltsi kõnekoosolekul esinesid Tartu Ülikooli suulise eesti keele rühma liikmed Tiit Hennoste („Kokkusulatatud laused. Nende struktuur ja rollid eesti keeles”), Kirsi Laanesoo („Retoorilised küsimused ja pahu-pidi väited argivestluses”) ja Krista Strandson („*Kas*-küsimus õpetaja parandusalgatusena”).

- 29. aprillil toimus Helsingi Ülikoolis (HÜ) Helsingi ja Tartu magistrantide ja doktorantide kevadseminar „Eesti keel kontaktis ja kontrastis”. Vaadeldi eesti keelt muude läänemeresoome keelte taustal, s.t eesti keele kontakte sugulaskeeltega ajaloolises perspektiivis. Miina Norviku (TÜ) ettekande teema oli tuleviku väljendamine läänemeresoome lõunarühma keeltes ja Santra Jantunen (HÜ) kõneles liivi keele ajamäärustest eesti ja soome keelega võrreldes. Eesti-soome kontrastiivset uurimist esindasid Kadri Kaljurand (TÜ) ettekandega „*Sõna ympäri* eestikeelseid tähendus- ja tõlkevasteid” ja Kaisa Häkkinen (HÜ) ettekandega „*Verb pääsema* eesti ja soome keeles”. Kolmas rühm ettekandeid vaatles eesti keelt kontaktis teiste keeltega suhtluslingvistika vaatenurgast. Olga Gerassimenko (TÜ) kõneles eesti ja vene keele tagasisidepartiklitest, Hanna-Ilona Härmävaara (HÜ) eesti-soome retseptiivsest mitmekeelsusest ja Mai Frick (HÜ) soome-eesti koodivahetusest. Arutleti ka eesti keele uurimise suundade ja meetodite üle üldisemalt.